

1377 Λα 388 149
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΤΑΙ
ΟΙ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΑΙ

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ
ΑΠΑΓΓΕΛΘΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝΑΤΗΝ ΕΠΕΤΕΙΟΝ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ
ΑΝΑΤΟΛΗΣ
ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΑΘΗΝΗΣΙ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ",
ΙΩ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ
1900

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

Σεβασμιώτατε ιεράρχα,

Φιλόμουσος ομίγυρις,

Οὐδεμία τοῦ κόσμου πόλις διαλάμπει οὕτω φαινή καὶ αἰγλήεσσα ἐν τῇ τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίᾳ ὡς ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν. Οὐδεμιᾶς ἡ ἀνάμνησις φαιδρύνει τὰς ψυχὰς τῶν πεπαιδευμένων οὕτως ὡς ἡ ἀναπαράστασις τοῦ τηλαυγοῦς προσώπου τοῦ δαιμονίου τούτου ποταλιέθρου τῆς Ἀθηνᾶς.

Τὰ συγκινητικώτατα γεγονότα, ὑψίστης φιλοπατρίας ἔργα, ἀνυπέβλητος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπη, ἀξιοθαύμαστα διανοητικῆς καὶ πρακτικῆς δυνάμεως μεγαλουργήματα, ἀγνόταται ἠθικὰ ἀρχαί, τελειότης περὶ τε τὴν σύλληψιν καὶ τὴν αἰσθητὴν παράστασιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ συνελόντι εἰπεῖν πᾶσαι αἱ ὕψιστα καὶ κάλλιπται παναρμονίου ψυχῆς μετ' ἀπαραμίλλου χάριτος ἐκδηλώσεις συνδέονται ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λογίου ἀνθρώπου μετὰ τῆς θαυμαστῆς ταύτης πόλεως.

Οἱ βασιλεῖς αὐτῆς πρὸς ἀπάτην τῶν πολεμίων πενιχρὰν ἐπαίτου στολὴν ἐνδύομενοι καὶ σχηματιζόμενοι ὅτι φρύγανα συλλέγουσι ζητοῦσι

καὶ εὐρίσκουσι τὸν θάνατον ἐν τῷ ἐχθρικῷ στρατοπέδῳ τὴν ἰδίαν ζωὴν ἀντὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως ἀντικαταλλατόμενοι.

Αἱ μεγαλόψυχοι καὶ γενναῖαι βασίλισσαι αὐτῆς τὴν τῆς πατρίδος ἀγάπην ὑπεράνω τῆς μητρικῆς στοργῆς τιθέμεναι παραδιδόασιν ἑκουσίως τὰ φίλτατα ἱερὸν ὑπὲρ αὐτῆς σφάγιον.

Ἡ πόλις αὕτη ἐγένετο εὐδαιμονούντων ἡδίστη διατριβή, δυστυχούντων ἀσφαλεστάτη καταφυγή, φυγάδων ἄσυλον, τῶν ἀδυνάτων προστάτις καὶ πρόμαχος, τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ δικαίου μαχομένων προθυμώτατος ἄρωγός καὶ ἐπίκουρος. Μήτηρ ἀριστοτόκος, τροφὸς Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων, μοναδικὸν παράδειγμα ἀνιδιοτελεῶς προμάχου τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας παρ' οὐδὲν τιθεμένη τὴν ἀπράγμονα ἡσυχίαν καὶ εὐημερίαν, ὣν οἱ ἄνθρωποι περιδεῶς ἀντέχονται, καταφρονῶσα πλούτων καὶ οὐσιῶν, ὑπὲρ ὧν ἄλλοι τὰ πάντα τολμῶσι καὶ μηχανῶνται, ἀφειδοῦσα σωμάτων καὶ τοῦ πολυτιμοτάτου ἀγαθοῦ, τῆς ζωῆς.

Ἡ ἔξοχος ἀνδρεία τῶν τολμητῶν καὶ κινδυνευτῶν πολιτῶν αὐτῆς κατέστησεν αὐτῇ πᾶσαν μὲν γῆν βατήν, πᾶσαν δὲ θάλασσαν πλωτήν. Τὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τρόπαια αὐτῆς κινῶσι τοὺς ὕμνους καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐμπεδοῦσι τὴν πεποιθήσιν αὐτῶν περὶ τῆς ἐδραιότητος τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Τὸ ἀνιδιοτελὲς καὶ ἀφιλόπρωτον φρόνημα τῆς πόλεως ταύτης, τὸ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἑλλάδος κινδύνοις διαλάμψαν, κινεῖ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην πάσης ἀγαθῆς ψυχῆς καὶ ἀνυφοῖ τὴν ἀρετὴν τῶν τέκνων αὐτῆς ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἀνθρωπότητος εἰς ἀπρόσιτα ἠθικῆς τελειότητος ὕψη.

Ἐν Σαλαμῖνι καταδέχεται ὕβρεις καὶ ἐξουενισμούς· ἐν Πλαταιαῖς παραχωρεῖ τοῖς Ἀρκάσι τὴν αὐτῇ ἀρμόζουσαν τιμητικὴν τῆς μάχης τάξιν, ἵνα τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐλευθερίαν ἐξασφαλίσῃ.

Τὸ ὄνομα αὐτῆς κατέστη τῶν λαῶν ἡ χαρὰ καὶ ἡ ὑπαρξίς αὐτῆς ἐγγύησις τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας.

Οἱ περιδεεῖς διὰ τὰ ἀπειλούμενα τοῦ ἀνθρώπου ὕψιστα ἀγαθὰ πρὸς αὐτὴν ὡς πρὸς σωτῆρα ἀτενίζουσι καὶ παρ' αὐτῆς τὰ κράτιστα ἀπεκδέχονται.

Οἱ πρὸς μεγάλας πράξεις ὁρμῶντες τὸν ἔπαινον καὶ τὴν εὐφημίαν ταύτης τῆς πόλεως ἔχουσιν ὡς κέντρον τῆς φιλοτιμίας αὐτῶν. Πρὸς τὴν γνώμην τῆς πόλεως ταύτης ἀτενίζουσι πάντες ὡς πρὸς γνώμονα καὶ κανόνα. «Τὰ ὑφ' ἡμῶν κριθέντα τοσαύτην λαμβάνει δόξαν, λέγει ὁ Ἰσοκράτης (Πανηγ. ιβ' ἐν τέλει), ὥστε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀγαπᾶσθαι».

Ὅτε τὰ πολέμια στρατόπεδα Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἴσταντο ἐν Πλαταιαῖς ἀντιμέτωπα καὶ

δέος κατείχε τὰς ψυχὰς τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων περὶ τῆς ἐκβάσεως, ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντου παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀκατασχέτου ρεύματος τῆς Περσικῆς στρατιᾶς ἐτηρεῖτο ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Μαρδονίου ὡς φρουρούμενος λέων, ἀλλὰ μεγάλως κηδόμενος συναπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀντ' ἐλευθέρας δεδουλωμένῃ μὴ ἀνεχόμενος νὰ ἴδῃ αὐτὴν ἐν βαθείᾳ νυκτί, ὅτε τὰ στρατόπεδα ὁ ὕπνος ἐν ἄκρᾳ κατείχεν ἡσυχία, εἰς τὸ τῶν Ἀθηναίων ἦλθε στρατόπεδον ἐφ' ἵππου, ἵνα τοῖς Ἀθηναίων στρατηγοῖς ἀνακοινώσῃ τὰ τοῦ Μαρδονίου σχέδια περὶ τῆς ἐπιχειμένης μάχης καὶ συμβουλεύσῃ αὐτοῖς τὰ δέοντα ἐπὶ μεγίστῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ κινδύνῳ. Ἀπερχόμενος δὲ εἶπε τὰξιονημόνευτα ἐκεῖνα πρὸς τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων : «ἦν δὲ ὑμῖν ὁ πόλεμος κατὰ νόον τελευτήσῃ, μνήσθητε καὶ ἐμοῦ ἐλευθερώσιος πέρι, ὅς Ἑλλήνων εἶνεκεν οὕτω ἔργον παράβολον ἔργασμαι ὑπὸ προθυμίας (Ἡρ. I, 44).

Ὁ δὲ Μέγας Ἀλέξανδρος τὰ πρωτόλεια τῆς θαρρηρόρου κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας ἔπεμψεν ὡς εὐγνώμονα φόρον πρὸς τὴν πόλιν τὴν εὐ καὶ καλῶς φιλοτεχνήσασα τὸν ἀγλαόμορφον Ἑλληνισμόν, ὅστις τὴν τε ψυχὴν δυνάμειος καὶ φρονήματος ἐνέπλησε καὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ὡς ὁδηγὸς ἀστήρ διεφώτιζεν.

Τὸ ἐν τοῖς Ἑλλησιν ὑπέροχον ἀξίωμα τῶν Ἀ-

θηῶν ἀποφαίνων ὁ Πύθιος Ἀπόλλων ἀνεκήρυξεν αὐτὰς «ἐστὶν τῆς Ἑλλάδος», ὁ δὲ Πίνδαρος προσεφώνησε τὰς Ἀθήνας, «ἰοστεφάνους καὶ ἀοιδίμους καὶ κλεινάς, Ἑλλάδος ἔρεισμα, δαιμόνιον πτολίεθρον».

Ἐὰν τούτοις προσθῶμεν τὸν ἔξοχόν καλλιτεχνικὸν βίον τῆς ἀληθοῦς «πολυηράτου εὐάνδρου γῆς Κέκροπος (Ἀριστοφ. Νεφ. στίχ. 300),

οὐ σέβας ἀρρήτων ἱερῶν, ἵνα
μυστοδόκος δόμος
ἐν τελεταῖς ἀγίαις ἀναδείκνυται,
οὐρανίοις τε Θεοῖς δωρήματα,
ναοὶ θ' ὑψηροφεῖς καὶ ἀγάλματα
καὶ πρόσοδοι μακάρων ἱερώτατοι,
εὐστέφανοί τε θεῶν θυσίαι θαλαῖαι τε
παντοδαπαῖς ἐν ὥραις,
ἦοί τ' ἐπερχομένῳ Βρομῖα χάρις
εὐκελάδου τε χορῶν ἐρεθίσματα
καὶ Μοῦσα βαρύβρομος αὐλῶν»,

τότε ὅα δικαιώσωμεν πληρέστατα τὸν Περικλέα μετ' αὐγήματος ἀναφωνοῦντα τὰ περιώνυμα ἐκεῖνα «φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφούμεν ἄνευ μαλακίας» καὶ «ἦ τε πᾶσα πόλις παιδείουσις ἐστὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ καθ' ἕκαστον ὁ αὐτὸς ἀνὴρ παρέχεται τὸ σῶμα αὐταρκές ἐπὶ

πλεῖστα εἶδη καὶ μετὰ χαρίτων μάλιστα εὐτραπέλως».

Μεγάλα μὲν ὄντως καὶ θαυμαστά τάνδραγαθήματα, δι' ὧν παῖδες Ἀθηναίων ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ἐβάλλοντο φαεινὴν κρηπίδ' ἐλευθερίας, εἶτα δ' ἐν Σαλαμῖνι καὶ Μυκάλῃ καὶ Πλαταιαῖς ὡσπερ ἀδαμάντινοι στῦλοι στηρίζαντες τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος παρέδσαν τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις. Ἄλλ' ἔτι μείζονα καὶ θαυμαστότερα καὶ οὐδεμίαν ὑπερβολὴν καταλιπόντα εἰσι τὰ ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου τελειώσεως ἀγωνίσματα τῆς πόλεως ταύτης· διότι τὰ πολεμικὰ τρόπαια κέκτηνται τόσῃ μόνον ἀξίαν ἔσης ἀνθρωπίνης προόδου ἀπὸ τοιαῦτα γίνονται.

Ὁ Πλάτων παραβάλλων τὰ πολεμικὰ κατωρθώματα τοῦ Μιλτιάδου, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Περικλέους πρὸς τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς πολιτείας, τὴν ἠθικὴν τοῦ λαοῦ ἀνύψωσιν, καλεῖ αὐτὰ φλυαρίαις, τοὺς δὲ πολυῦμνήτους ἐκείνους ἄνδρας χρησίμους μὲν τῆς πόλεως ὑπὲρ τας γενόμενους, ἀστοχῆσαντας δὲ μῶς τοῦ κυριωτάτου σκοποῦ, διότι ἠμέλησαν τῆς ἠθικῆς τοῦ λαοῦ μορφώσεως.

Πρὸς ταύτας τὰς ἠθικὰς τῆς πόλεως ὑπηρεσίας ἀφορῶν ὁ Ὀλύμπιος Περικλῆς ἐκάλεσε τὰς Ἀθῆνας παίδευσιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ θεῖος Πλάτων πρυτανεΐαν σοφίας.

ὁ δὲ νῦν πεπολιτισμένος κόσμος ὁ τεσσάρων καὶ εἴκοσιν ἔτι αἰῶνων τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων ἀνακηρύττει αὐτὰς αἰώνιον παιδαγωγεῖον τῆς ἀνθρωπότητος· διότι

Ἐξ Ἀθηνῶν ἐκηρύχθησαν αἱ τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου θεραπεύουσαι καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ βαθύτατα συγκινούσαι μεγάλα καὶ ὑψηλά· ἀλήθειαι.

Ἐν Ἀθήναις τῷ πρῶτον ἀνεώχθησαν εὐρεῖαι αἱ πύλαι κόσμου ἀοράτου, αὐλοῦ, νοητοῦ, αἰδίου, οὗ τὸ κέντρον ἀποτελεῖ ἠθικὸς κυβερνήτης καὶ μισθοποδότης Θεός.

Ἀθηναίου τὸ ὄμμα εἰσέδου κατὰ πρῶτον εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἀληθείας καὶ ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ ὑπερουρανίου τόπου, ὃν οὔτε τις ὕμνησέ πω τῶν τῆδε ποιητῆς οὔτε ποθ' ὕμνήσει κατ' ἀξίαν (Πλάτ. Φαίδρ. κεφ. 27 κέξ.).

Ἐντεῦθεν αἱ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς φιλοσοφικαὶ ζητήσεις καὶ ἀποδείξεις.

Ἐνταῦθα πρῶτον ἀνεπτύχθη, καθωρίσθη καὶ παρεδόθη τῇ ἀνθρωπότητι σταθερὰ καὶ ἀναλλοίωτος ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος, ἡ ἀπόδειξις ἡ ἐπαγωγὴ, τὸ πείραμα.

Ἐντεῦθεν ὁ κόσμος ἐδιδάχθη τὸν ἀγνόν, τὸν ἄδολον, τὸν ἐνθουσιώθη πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔρωτα καὶ τὴν ἀπροκατάληπτον αὐτῆς ζήτησιν, τὸν κυ-

ριώτατον τούτον ὄρον πάσης ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης.

Ἐντεῦθεν ἐξήρχοντο τὰ κηρύγματα : οὐδένα ἢ φύσει δούλον ἐποίησε, φύσει πάντες εἰσὶν ἐλεύθεροι, νόμῳ δὲ ὁ μὲν δούλος, ὁ δὲ ἐλεύθερος. Ἐντεῦθεν ἢ περὶ ἰσοτιμίας καὶ ἰσηγορίας πάντων τῶν ἀνθρώπων ὑψηλὴ διδασκαλία, ἢ βᾶσις πάσης λογικῶν ὄντων πολιτείας καὶ εὐδαιμονίας.

Ἐξ Ἀθηνῶν ἢ περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς πολιτείας ὀρθὴ διδασκαλία, τὰ περὶ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης καὶ τοῦ ἠθικοῦ καθόλου βίου ἀδρά διδάγματα.

Ἐξ Ἀθηνῶν ἢ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν τῆς ἀνθρωπότητος συνείδησιν ἀναπαύουσα καὶ θερμαίνουσα τελολογικὴ τῆς φύσεως ἐξήγησις.

Πάντων ἄρα τῶν σπουδαιοτάτων καὶ ὑψίστων διδαγμάτων, ἐφ' ὧν ἐδράζεται νῦν ἢ ἐπιστήμη, ἢ θρησκεία, ἢ πολιτεία καὶ καθόλου ὁ θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς ἡμῶν βίος, διδάσκαλος ἐγένετο ἢ θαυμαστὴ αὕτη πόλις.

Ἡ πόλις ἄρα τῶν Ἀθηναίων δὲν ὑπῆρξε μόνον τὸ ἐπὶ Πινδάρου ἰστέφανον ἄστν καὶ τὸ τῆς Ἑλλάδος ἔρεισμα, οὐδὲ ἢ ἐπὶ Περικλέους μόνον παιδεύσις τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲ τὸ ἐπὶ Πλάτωνος μόνον πρυτανεῖον τῆς σοφίας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν παντὶ χρόνῳ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν διαπαιδαγωγοῦν καὶ ἐξευγενίζον διδασκαλεῖον τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐξ ὅτου αἱ Ἀθηναὶ διὰ μεγάλων πολεμικῶν κατορθωμάτων κατέστησαν ἢ ἐστία, ἢ συγκεν-

τρώσασα πὰς πανταχόθεν ἐκπεμπομένης Ἑλληνικῆς σοφίας ἀκτίνας, διέμειναν σταθερῶς ἐπὶ ἐννέα ὄλους αἰῶνας ἢ πολύφωτος λυχνία, ἢ τὰς σκοτεινὰς τρίβους τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς φωτίζουσα. Ἀλλὰ καὶ ὅτε τὸ μὲν ἐλλείψει καθαροῦ ἐλαίου, τὸ δὲ ὑπὸ σφοδροῦ ἐξωτερικοῦ πνεύματος ἐσβέσθη, πάλιν αἱ τελευταῖαι αὐτῆς ἀναλαμπαι διεφώτιζον τὴν διάνοιαν τοῦ σκοτεινοῦ μέσου αἰῶνος. Αἱ ἀσθενεῖς δ' αὐταὶ ἀναλαμπαι σὺν τῷ χρόνῳ ἐντονώτεραι καθιστάμεναι καθωδήγησαν τὴν νεωτέραν διάνοιαν εἰς τοὺς μεγάλους τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος διδασκάλους, ὑπὸ τῶν ἀδράων δὲ διδαγμάτων τούτων πτερωθεῖσα ἤρξατο τὴν θαυμασίαν αὐτῆς πτῆσιν.

Οὕτως ἢ δόξα τῶν Ἀθηνῶν ἐγένετο ἄφθιτος καὶ τὸ κλέος ἀνέσπερον, τὸ δ' ὄνομα αὐτῶν σύμβολον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου.

Αἱ Ἀθηναὶ κατέστησαν τῆς ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ φιλοσοφούσης διανοίας τὸ σταθερὸν ἐνδοιαίτημα, τῶν καλλιτεχνῶν τὸ ἰδεῶδες πρότυπον, τῶν φιλολογούντων τὸ διηγετικὸν μέλημα, τῶν ἱστορικῶν τὸ μέγα διδασκαλεῖον, τῶν πολιτικῶν ὁ κράτιστος παιδαγωγός, τῆς πρὸς δόξαν ὀργῆς νεότητος τὸ ἰσχυρότατον κέντρον, τῶν φίλων τῆς ἀρχαιότητος ὁ ἱερός ναός, παντὸς γευσσάμενου παιδείας τὸ πολεινότερον προσκύνημα.

Ἐορτὴν δὲ τοῦ Συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν ἐν τῇ ἐνδόξῳ ταύτῃ πόλει σήμερον ἄγοντες εὐκαίρην

ὑπολαμβάνομεν νὰ ἀναμνήσωμεν τὴν σεμνὴν ὁμήγουριν, ἂν εἰς τὸ μεγαλεῖον τοῦτο τῶν Ἀθηνῶν συνεβάλετό πως ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ τίνες προσήνεγκεν ἑράνους πρὸς ἀνάδειξιν αὐτῶν αἰώνιου τοῦ κόσμου διδασκαλείου.

Γνωστὸν τοῖς πᾶσι τυγχάνει ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς πρωιμώτερον ἀνεπτύχθη ἐν ταῖς ἀποικίαις ἢ ἐν τῇ μητρὶ Ἑλλάδι.

Ἡδὴ κατὰ τὸν ἕνατον π. Χ. αἰῶνα οἱ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἕλληνες εἰς τηλικούτον ἐξήρθησαν ὕψος ποικίλης μορφώσεως, ὥστε παρήγαγον καὶ ἐφιλοδώρησαν τῇ μητρὶ Ἑλλάδι τὰ θεσπέσια τοῦ Ὀμήρου ἔπη.

Ὁ Μικρασιάτης Ὀμηρος ἐγένετο ὁ κυριώτατος διδάσκαλος πάντων μὲν τῶν Ἑλλήνων καθόλου, ἰδίᾳ δὲ τῶν φιλοκάλων καὶ φιλομούσων Ἀθηναίων. Καὶ νομοθέται καὶ τύραννοι καὶ ἰδιῶται μέγιστον ἐν Ἀθήναις ἐπεδείξαντο ζῆλον περὶ τὴν μόρφωσιν τῶν νέων διὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀμήρου. Τὰ ποιήματα τὰῦτα ἐτίμων καὶ ἐθαύμαζον ὡς περιέχοντα τὰ τελειότατα τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας διδάγματα, ὡς ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης διδασκαλίαν. Οὐ μόνον δ' ἐν τοῖς παλαιότεροις χρόνοις καὶ ἐπὶ Σόλωνος καὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Σωκράτους ἔτι, ὅτε ἄφθονα ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις τὰ πρὸς μόρφωσιν βοηθήματα, ὁ Ὀμηρος ἐθεωρεῖτο ὁ κυριώτατος παιδαγωγός, πολλοὶ δὲ πατέρες ἐπιμελόμενοι ὅπως ἄνδρες ἀγαθοὶ γέ-

νωνται οἱ παῖδες αὐτῶν ἠνάγκαζον αὐτοὺς νὰ μανθάνωσιν ἀπὸ μνήμης ὅλην τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν (Ξενοφ. Συμπ. κεφ. 3).

Οἱ ῥήτορες τῶν Ἀθηνῶν ἐνεκωμιάζον τοὺς προγόνους, ὅτι τοὺς νέους ταῖς Ὀμήρου ποιήμασιν ἐπαίδευον, καὶ ὅτι νόμον ἔθεντο ραψωδεῖσθαι τὰ τοῦ Ὀμήρου ἔπη ἐν ταῖς Παναθηναίαις.

Ὁ Ἰσοκράτης τὰ πανελλήνια τῶν Ἀθηναίων φρονήματα, δι' ἃ ὑπερέσχον πάντων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, τὴν πρὸς τοὺς βαρβάρους ἔχθραν καὶ τὸν πρὸς τὰς στρατιωτικὰς ἀρετὰς ζῆλον θεωρεῖ ἐμφυτευθέντα ταῖς ψυχαῖς τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῆς ποιήσεως τοῦ Ὀμήρου (Ἰσοκρ. Παναθ. ιε'. Πανηγ. μβ'.).

«Τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου ἀκούοντες οἱ Ἀθηναῖοι, λέγει ὁ φιλόπατρις ῥήτωρ Λυκούργος (Κατὰ Λεωκρ. § 26), καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἔργα ζηλοῦντες οὕτως ἔσχον πρὸς ἀρετὴν, ὥστε οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς αὐτῶν πατρίδος ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος ὡς κοινῆς ἤθελον ἀποθνήσκειν».

Ἐκ τοῦ Ὀμήρου ἤρουντο οἱ Ἀθηναῖοι τὰς ὀρησκειτικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτῶν πεποιθήσεις, τὰ πολιτικὰ αὐτῶν φρονήματα, τὰς ποιητικὰς καὶ ῥητορικὰς ἀφορμὰς, τὰς καλλιτεχνικὰς εἰκόνας, τὰς γεωγραφικὰς καὶ ἐθνολογικὰς γνώσεις, πᾶσαν αὐτῶν τὴν σοφίαν.

Τοιαῦτα διδασκόμενοι καὶ ἀπαγγέλλοντες ποιήματα οἱ Ἀθηναῖοι, λέγουσιν οἱ ἀκριβεῖς τοῦ ἀρ-

χαιού βίου γινώσται, δὲν ἐδύναντο νὰ μὴ γεννήσωσι Μιλτιάδην καὶ Αἰσχύλον καὶ Σοφοκλέα καὶ Εὐριπίδην καὶ Ἀριστοφάνη καὶ Δημοσθένη, καὶ συλλήθδην σύμπας ὁ ἀρχαῖος κόσμος δημιουργημά ἐστι τοῦ Ὀμήρου.

Κατὰ τὸν Λογγίνον οὐ μόνον ὁ Ἡρόδοτος ὁμηρικώτατος ἐγένετο καὶ πρὸ τούτου ὁ Στησίχορος καὶ ὁ Ἀρχίλοχος, ἀλλὰ πάντων τούτων μάλιστα ὁ Πλάτων ἀπὸ τοῦ Ὀμηρικοῦ ἐκείνου νόματος εἰς ἑαυτὸν μυρίας ὄσας παρατροπὰς ἐποχετευσάμενος. Καὶ καθάπερ ἡ Πυθία πλησιάζουσα τῷ τρίποδι πρὸς ῥῆγμα γῆς ἀνέπνεεν ἀτμὸν ἔνθεον καὶ αὐτόθεν ἐγκύμων καθισταμένη τῆς δαιμονίας δυνάμεως παραυτίκα ἐχρησιμῶδει κατ' ἐπίπνοϊαν, τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ ἀριστεῖς τῶν Ἀθηναίων τῷ θείῳ τοῦ Ὀμήρου πνεύματι θεοφορούμενοι θεῖα καὶ ὑψηλὰ κάλλη λόγων τε καὶ πράξεων ἀπειργάζοντο.

Καὶ ὅτε ἡ τε πρόοδος τῆς διανοήσεως καὶ αἱ δημιουργηθεῖσαι ὑψηλότεραι ἠθικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀνάγκαι ἀπέδειξαν στενὴν καὶ πενιχρὰν τὴν πένος παιδείουσιν, πάλιν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπεφοίτησεν ἐνταῦθα ἕτερος θεῖος παιδαγωγός, ἡ φιλοσοφία.

Κατὰ τὸν ὄγδοον, ἕβδομον καὶ ἕκτον π. Χ. αἰῶνα οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔβαινον γιγαντιαίους βήμασι πρὸς εὐημερίαν καὶ παιδείουσιν. Ἡ ποίησις, ἡ μουσική, ἡ τέχνη ἐλάμβανον εὐτο-

νωτέραν ὁσημέραι πτῆσιν. Αἱ γεωγραφικαί, ἱστορικαί, μαθηματικαί, ἀστρονομικαί, φυσικαὶ γνώσεις ἀνεπτύχθησαν θαυμασίως. Καὶ αὐτὴ ἡ γυναικεία μόρφωσις ἔλαβε τηλικαύτην ἐπίδοσιν, ὥστε ἀνέδειξε ποιητρίας καὶ φιλοσόφους, οἶαι ἡ Σαφρῶ καὶ ἡ Κλεοβουλίνη. Πολλαχοῦ δὲ ἰδρυμένα σχολαὶ γυναικεῖαι ἐκαλλιέργουν τὴν ποίησιν, τὴν μουσικὴν, τὰ σοφῆς οἰκοδεσποίνης καλὰ ἐπιτηδεύματα καὶ ἐδίδασκον τοὺς καλοὺς τῆς λεπτιῆς ἀνατροπῆς τρόπους.

Εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς τῶν Μικρασιατικῶν πόλεων ἀνήρχοντο ἄνδρες, οἷους ὁ Πλάτων ἐπόθησε κυβερνήτας τῆς ιδεώδους αὐτοῦ πολιτείας. Ἐκ τῶν πολυυμνήτων ἑπτὰ σοφῶν τοῦ κόσμου, τῶν ἀποτελεσάντων τὴν Ἡῶ τῆς φιλοσοφίας, ὁ μὲν Βίας ἤρχεν ἐν Πριήνῃ, ὁ δὲ Πιπτακὸς ἐν Μυτιλήνῃ, ὁ δὲ Κλεόβουλος ἐν Λίνῳ.

Τῆς μεγάλης ταύτης ἀναπτύξεως τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ βίου ἀγλαὸς καρπὸς ὑπῆρξεν ἡ φιλοσοφία. Ἡ Μίλητος, ἧς οἱ τολμηροὶ ναῦται συνεχόμισαν πανταχόθεν οὐ μόνον ἀπείρους πλοῦτους καὶ εὐζωίαν, ἀλλὰ καὶ διανοητικούς θησαυροὺς τιμιωτάτους, ἐγένετο μήτηρ τῆς βασιλείσεως τῶν ἐπιστημῶν. Ὁ μέγας αὐτῆς υἱὸς Θαλῆς, ὃν διὰ τὴν ἐξαιρετον σοφίαν σεμνύνει ὁμοφώνως ἡ ἀρχαιότης ὡς τὸν κορυφαῖον τῶν ἑπτὰ σοφῶν, γίνεται ὁ εὐρετῆς ἀγνώστου μέχρι τοῦδε ἐρεύνης ὁδοῦ, μᾶλλον δὲ ἀποδεικνύεται ὁ ἀληθὴς Τίτῶν Προμη-

θεύς, ὁ πράγματι ἀρπάσας ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ τὸ θεοποιῶν τὸν ἄνθρωπον πῦρ τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως.

Ἐκ δὲ τῆς Μιλήτου τῶν πρώτων σπινθήρων φιλοσοφικῆς τῶν ὄντων ἐξηγήσεως ἀναδοθέντων, ἀνήρθησαν εἰς τηλεφαεῖς πυρσούς τὰ πλουσίως καὶ ἀφθόνως ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας συγκεκομισμένα ποικίλης μορφώσεως ἐναύσματα. Ἡ Κολοφών, ἡ Σάμος, ἡ Ἐφεσος, αἱ Κλαζομεναὶ ἀνεδείχθησαν ἰσχυραὶ φιλοσοφικῆς διανοήσεως ἐστίαὶ καὶ φυτώρια φιλοσοφίας γονιμώτατα.

Ἐκ τῶν φυτωρίων τούτων μεταφυτευθεῖσα ἡ φιλοσοφικὴ διανόησις εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα καὶ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν καλὴν τῶν Κλαζομενίων καὶ Τηρίων ἀποικίαν, τὰ Ἀβδῆρα, εὐδοκίμησε θαυμασίως καὶ παρήγαγε καρποὺς θεσπεσίους.

Καθ' ὅλον τὸν 5' καὶ 6' π. Χ. αἰῶνα εὐρίσκετο ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ αἱ φιλοσοφικαὶ αὐτῆς, οὕτως εἶπεῖν, ἀποικίαι ἐν ἀληθεὶ φιλοσοφικῇ ἐξάρσει. Τοιαύτην ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ γενομένην βαρβαριότητα ἐμφάνισιν ἀδρεπητόλων φιλοσοφικῶν συστημάτων, ὧν θέατρον γίνεται κατὰ τοὺς δύο τούτους αἰῶνας ἡ Μικρὰ Ἀσία, δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄλλην ἢ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἱστορία.

Τὰ καθαρὰ καὶ διαυγῆ ταῦτα ρεύματα τῆς Μικρασιατικῆς φιλοσοφίας λαμβάνουσι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 6' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος τὴν διεύθυνσιν πρὸς τὴν πόλιν ταύτην τῆς θεᾶς τῆς σοφίας

τὸ μὲν διὰ τὴν φυλετικὴν καὶ διανοητικὴν συγγένειαν, τὸ δὲ καὶ διὰ τὴν συχνὴν Ἀθηναίων καὶ Μικρᾶς Ἀσίας ἐπικοινωνίαν, γοργότερα δὲ καὶ ἀφθονώτερα ἤρξαντο προσρέοντα πανταχόθεν μετὰ τὰ ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι καὶ Εὐρυμέδοντι τρόπαια τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν παράδοσιν εἰς αὐτοὺς τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας, ὅτε κατέστησαν αἱ Ἀθῆναι τὸ πολιτικὸν κέντρον καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὰ φιλοσοφήματα τῶν Μιλησίων φιλοσόφων Θαλοῦ, Ἀναξίμανδρου καὶ Ἀναξίμενους, τὰ δόγματα τῆς Σχολῆς τοῦ Πυθαγόρου καὶ τὰ τῆς Σχολῆς τοῦ Ξενοφάνους, τὰ τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου ἐν Ἀθῆναις συναντηθέντα, συγκρουσθέντα, ἀνακριθέντα καὶ ὑπὸ διανοιῶν πρώτης δυνάμεως, οἶαι αἱ τοῦ Σωκράτους, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, ἀξηθέντα παρήγαγον τὴν Ἀ τ τ ι κ ῆ ν φ ι λ ο σ ο φ ι α ν, ἥτις ὡς πολυγεύμων ποταμὸς πλημμυρήσασα ἐξεχύθη καὶ κατήρδευσε διὰ τῶν ζωογόνων αὐτῆς ναμάτων οὐ μόνον τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν.

Ὅ,τι δ' ὁ Ἰσοκράτης ὡς ρητορικὸν σχῆμα ἐξέφρασε, τοῦτο ἀπέβη ἀκριβῆς ἱστορία :

Αἱ Ἀθῆναι τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους οὕτως ὑπέρεβαλον περὶ τὸ φρονεῖν καὶ λέγειν, ὥστε οἱ τούτων μαθηταὶ τῶν ἄλλων διδάσκαλοι γεγονάσι καὶ ἐποίησαν ὥστε τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα νὰ μὴ χρησιμεύῃ πλέον ὡς γνώρισμα τοῦ γένους ἀλλὰ

τῆς διανοίας καὶ νὰ καλῶνται Ἕλληνες μᾶλλον οἱ τῆς παιδείας τῶν Ἀθηναίων ἢ οἱ τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντες.

Ἴνα δὲ κατανοήσητε τίνι τρόπῳ ὁ νέος οὗτος παιδαγωγὸς τῶν Ἀθηναίων, ἡ Μικρασιατικὴ φιλοσοφία, ἐπαιδαγώγησε τὴν Ἀττικὴν διάνοιαν καὶ ἐπέτρωσεν αὐτὴν εἰς τὴν ἀνυπέροβλητον αὐτῆς πτῆσιν, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ δείξω τοῦτο ἐν τισὶ μόνον σπουδαιότατοις ζητήμασιν, ἐν τῇ περὶ Θεοῦ καὶ θείας Προνοίας, περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, περὶ ὀρθῆς ἐρμηνείας τοῦ κόσμου καὶ περὶ ἐνότῆτος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς διδασκαλίᾳ.

Α'.

Ὁ μέγας θρησκευτικὸς τῶν Ἀθηναίων διδάσκαλος Ὁμηρὸς ἐδίδαξεν αὐτοὺς τὸν τρόπον τῆς ἀναγωγῆς ἀπὸ τῶν πολλῶν θεῶν εἰς ἓνα μόνον, τὸν πατέρα ἀνδρῶν τε καὶ θεῶν Δία, καὶ τοῦτον πάλιν ὑπέταξεν εἰς ὑπερτέραν ἐνιαίαν δύναμιν, τὴν μοῖραν, τὴν ἀνάγκην.

Ὅτε δὲ ἤρξατο ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὁ Ἑλληνικὸς νοῦς νὰ φιλοσοφῇ καὶ οἱ Μιλήσιοι φιλόσοφοι ἐκ τῆς θεωρίας τῆς φύσεως ἀνήχθησαν εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὅτι τὰ πάντα κατὰ λογικὴν ἀνάγκην ἐκ μιᾶς προῆλθον ἀρχῆς, τότε ὁ μέγας τῆς Κολοφῶνος θεολόγος καὶ φιλόσοφος Ξενοφάνης εἰς τὸν οὐρανὸν ἀποβλέψας κατεῖδεν ὅτι ὅπου ἂν στρέψῃ τὰ τῆς διανοίας

ὄμματα, πανταχοῦ μία τῶν ὄντων θεία ἀρχὴ ἀποκαλύπτεται αὐτῷ. Ἐξελεθὼν δ' ἐκ τῆς πατριδος αὐτοῦ ἐμπεφορημένος τῆς μεγάλης ταύτης ἀληθείας περιέτρεχεν ἐνθουσιῶν πάντα τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον ψέγων δριμύτατα τοὺς ὁμοφύλους αὐτῷ Ἕλληνας, ὅτι πολλοὺς πιστεύουσι θεοὺς, ὅτι τὸ θεῖον ὑπολαμβάνουσι γεννητὸν καὶ μεταβλητὸν ὡς ἄνθρωπον, ὅτι φαντάζονται αὐτὸ ἄνθρωπόμορφον, ὅτι δοξάζουσιν αὐτὸ ἀτελὲς ἡθικῶς, φυσικῶς, νοητικῶς, στηλιτεύων πικρότατα τοὺς ποιητάς, οἵτινες πάσας τὰς ἠθικὰς ἀτελείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάντα τὰ ὀνειδῆ τοῖς θεοῖς ἀπέδωσαν. Ἀνατρέπων δὲ τὰς κοινὰς περὶ θεῶν δόξας ἐδίδασκεν ὅτι εἰς μόνος θεὸς ὑπάρχει, ὅτι ὁ θεὸς ἐστὶ τὸ κράτιστον καὶ τελειότατον ὄν.

Εἰς θεὸς ἐν τε θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι μέγιστος οὔτε δέμας θνητοῖσιν ὁμοῖος οὔτε νόημα. Οὐλος ὄψα, οὐλος νοεῖ, οὐλος δὲ τ' ἀκούει καὶ ἀπάνευθε πόνοιο νόου φρενὶ πάντα κραδαίνει.

Τὸ οὐράνιον τοῦτο κήρυγμα τοῦ θεοῦ αἰδοῦ Ξενοφάνους εἰσῆλθεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἀθηναίων οὐ μόνον διὰ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ θεϊοῦ καὶ πρωτοφανῆ ἔξαρσιν λαβόντος ποιήματος τοῦ φιλοσόφου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ζώσης μελωδικῆς φωνῆς τοῦ θεοῦ αἰδοῦ. Διότι ἐπὶ ἑπτὰ δεκάδας ἐτῶν τὰς τῶν Ἑλλήνων πόλεις διερχόμενος καὶ τὰ θεῖα αὐτοῦ διδάγματα τοῖς Ἑλλησι ῥαψω-

δῶν ἐπεσκέψατο ἀναμφιβόλως τὴν φιλομουσοτάτην καὶ εὐσεβεστάτην τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, τὰς Ἀθήνας, καὶ τὸν φιλοκαλωτάτον καὶ τὰς Μούσας ἐξόχως θεραπεύοντα βασιλικὸν οἶκον τῶν Ἀθηναίων. Δὲν θὰ ἐξέφαινε τις ἀστήρικτον καὶ ὅλως ἀναμεικτὴν εἰκασίαν, ἐὰν ἤκαζεν ὅτι ὁ τοῦ ἀγνωστοῦ Θεοῦ βωμὸς, ὃν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εὗρεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἔλαβεν ὡς ἀφετηρίαν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, τὴν ἀρχὴν εἶλκεν ἐκ τῆς περὶ ἐνὸς Θεοῦ διδασκαλίας τοῦ Ξενοφάνους.

Τὴν περὶ ἐνός, αἰεὶ ὄντος, μονίμου, ἀκινήτου, πρὸς ἑαυτὸν ὁμοίου Θεοῦ ἔννοιαν εὐρίσκομεν ζωηρῶς διδασκομένην καὶ ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Πυθαγορείων, ἣτις αἰσθητότερον ἐκδηλοῦσα τὸν ἀποτροπισμὸν αὐτῆς πρὸς τοὺς μύθους τῶν ποιητῶν τῶν ἀποδιδόντων τῇ θεῖα φύσει πράξεις καὶ ἐνεργείας ἀναρμόστους, ἔλεγεν ὅτι ὁ Πυθαγόρας κατὰ τὴν εἰς Ἄδου κάθοδον αὐτοῦ εἶδε τὰς ψυχὰς τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου δεινῶς βασανιζομένας δι' ὅσα περὶ Θεῶν ἐψεύσαντο.

Σφοδρότατα προσέτι ἔψεγε τὴν παχυλὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν τῶν ποιητῶν καὶ τὴν ἀναίδειαν τῶν Ὀρφικῶν καὶ Διονυσιακῶν ὀργίων ὁ Ἡράκλειτος.

Τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἐπῆλθεν ἐπικυρῶν καὶ συμπληρῶν ἄλλος μέγας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας φιλόσοφος, ὁ φίλος καὶ διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τοῦ μεγάλου προστάτου τῆς Ἀθηναίων

πολιτείας Περικλέους, Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένεις.

Ἀντιτασσόμενος ὁ Ἀναξαγόρας πρὸς τοὺς ἰσχυριζομένους ὅτι ὁ κόσμος οὗτος ὁ ἐν ἀδιαρρήκτῳ τάξει καὶ ἁρμονίᾳ κινούμενος, ὁ μετὰ σκοπιμότητος τελειοτάτης ἐν τε τοῖς μεγίστοις καὶ τοῖς ἐλαχίστοις χωρῶν, ἀποτέλεσμά ἐστι τυφλῆς ὑλικῶν ἀτόμων κινήσεως ἐν τῷ κενῷ, ἐξηρεῦξατο τὸ μέγα ἐκεῖνο ἀπόφθεγμα, τὸ βαθύτατα τὸν τότε κόσμον διὰ τὴν ἐμπεριεχομένην ἐν αὐτῷ μεγάλην ἀλήθειαν ἐκπλήξαν «νοῦς ἐστὶν ὁ τὸ σῦμπαν διακοσμήσας».

Τὴν βαθεῖαν τοῦ τότε κόσμου συγκίνησιν καὶ τὸν θαυμασμὸν ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ τοῦ Ἀναξαγόρου μετὰ ἓνα καὶ πλέον αἰῶνα ζωηρὰν ἔτι συναίσθανόμενος ὁ τῶν ὑψηλῶν διανοημάτων ἄριστος κριτὴς καὶ ἐκτιμητὴς Ἀριστοτέλης λέγει : ὅτι ὁ Ἀναξαγόρας εἶπεν ὅτι τὸν κόσμον νοῦς σκιπίμως ἐνεργῶν διεκόσμησεν, ἐφάνη τοῖς τότε ἀνθρώποις ὅτι μόνος αὐτὸς φρονεῖ, οἱ δὲ ἄλλοι ἀφροίνουσιν.

«νοῦν δὲ τις εἰπὼν κ.τ.λ. οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον».

Ταῦτα τὰ ὑψηλὰ περὶ Θεοῦ διδάγματα τῶν μεγάλων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας φιλοσόφων ῥιφθέντα εἰς τὴν μεγαλοφυᾶ ψυχὴν Σωκράτους τοῦ Ἀθηναίου ἀνέδειξαν αὐτὸν ἄνδρα εὐσεβεστάτον καὶ ἰδρυτὴν θεωρίας περὶ φύσεως, καταστάσεως τὸ ἀ-

σάλευτον θεμέλιον πάσης θρησκευτικῆς διανοήσεως.

Οἱ τοῦ Σωκράτους μαθηταὶ ἐπὶ τῶν ἀρραγῶν ἐκείνου θεμελίων ἐποικοδομοῦντες διετράνωσαν φιλοσοφικῶς ὅτι ὁ εἷς, ἀγέννητος, ἀκίνητος, τέλειος Θεὸς τοῦ Ξενοφάνους, ὁ ἠθικὸς τοῦ κόσμου κυβερνήτης καὶ μισθαποδότης τῶν Πυθαγορείων, ὁ τοῦ παντός λόγος τοῦ Ἡρακλείτου, ὁ διακοσμήσας τὸ σύμπαν νοῦς τοῦ Ἀναξαγόρου ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἀγαθότης.

Ἐν μόνον ἀγαθὸν ὑπάρχει, ἀμετάβλητον καὶ ἑαυτῷ ὅμοιον, ἡ Θεότης, κυρύπτουσιν οἱ περὶ τὸν Εὐκλείδην τὸν ἰδρυτὴν τῆς Μεγαρικῆς Σχολῆς. Εἷς μόνος Θεὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχει εὐδενὶ ὁρατῷ ὅμοιος, τοὺς πολλοὺς θεοὺς ἐδημιούργησε τὸ ἔθος, ὁ νόμος, ἀποφαίνεται καὶ ὁ τῆς Κυνικῆς Σχολῆς ἰδρυτὴς Ἀντισθένης.

Ὁ Θεὸς ἐστὶν ἡ τ ε λ ε ι ὀ τ η ς, κηρύττει ὁ Πλάτων, ἐξ ἧς πᾶν κάλλος καὶ πᾶσα ἀρετὴ, ἡ δ ὕ ν α μ ι ς, ἡ πάντα περιλαμβάνουσα καὶ πάντα δυναμένη, ἡ σ ο φ ί α, ἡ σκοπίμως τὸν κόσμον διευθύνουσα, ἡ π α γ γ ν ω σ ί α, ἣν οὐδὲν διαφεύγει, ἡ δ ι κ α ι ο σ ὺ ν η, ἡ οὐδὲν ἀμάρτημα ἀτιμώρητον, οὐδεμίαν ἐνάρετον πράξιν ἀβράβευτον καταλείπουσα, ἡ ἀ γ α θ ὀ τ η ς, ἡ ἀριστα περὶ πάντων φροντίζουσα καὶ προνοοῦσα. Ὑπὸ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ εἰσι τὰ πάντα διατεταγμένα καὶ ὑπ' αὐτοῦ διευθύνονται. Τῆν πρόνοιαν

αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐκτείνει ἐπὶ τε τὰ μεγάλα καὶ μικρὰ ἐξ ἴσου. Οἱ ἀνθρωποὶ ἐσμεν τοῦ Θεοῦ κτῆμα καὶ διὰ τοῦτο ἐπιμελῶς περὶ ἡμῶν ὁ Θεὸς φροντίζει. Ὅσοι δὲ καθίστανται τῷ Θεῷ ἀρεστοὶ διὰ τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, τούτοις ἀποβαίνουσι πάντα ὡς οἶόν τε ἀριστα.

Ὁ Θεὸς ἐστὶ προσωπικὸν ἐξωκόσμιον ὄν, διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐκτὸς δὲ τοῦ κόσμου ὢν κινεῖ τὸν κόσμον ἀχώρως. Ὁ Θεὸς ἐστὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον, ἐπομένως ἄυλος, ἀμερῆς καὶ ἀδιαιρέτος, ἀπαθὴς καὶ ἀναλλοίωτος, ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχῆς καὶ αἰδῖος. Ἡ ζωὴ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ ἐνέργεια νοητικὴ, θεωρία ἢ ἀρίστη, νόησις ἀδιάλειπτος. Ὁ Θεὸς ὡς καθαρὰ, τελεία καὶ ἀπειρος τὴν δύναμιν νόησις νοεῖ τὸ θειότατον καὶ τελειότατον μόνον, τοιοῦτον δ' ἐστὶ μόνος αὐτὸς ὁ θεῖος νοῦς. Ἡ νόησις τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἄρα ν ὀ ἡ σ ι ς ν ο ἡ σ ε ω ς καὶ ἐν τῇ ἀναλλοιώτῳ ταύτῃ θεωρία ἑαυτοῦ ἐγκείται ἡ μακαριότης αὐτοῦ.

Καὶ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ δ' ἐνέργειαν αὐτοῦ ὁ Θεὸς δὲν ἀσκεῖ ἐξεργόμενος ἑαυτοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀπλῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως. Ὡσπερ τὸ κάλλος κινεῖ ἡμᾶς χωρὶς αὐτὸ νὰ κινήται, οὕτω καὶ τὸ ὕψιστον καὶ τελειότατον καὶ αἰδῖον κάλλος, ἡ Θεότης, χωρὶς αὐτὴ νὰ κινήται, κινεῖ πρὸς ἑαυτὴν διὰ τῆς ἀπλῆς μόνον ὑπάρξεως αὐτῆς πᾶσαν τὴν κτίσιν. Ὁ Θεὸς, τὸ ἀπολύτως τέλειον ὄν, ἐστὶ τὸ ὕψιστον ἀγαθόν, ὡς ὕψιστον δ' ἀγαθόν ἐστὶ καὶ

ὁ τελικὸς σκοπὸς πάντων τῶν ὄντων. Τούτου ἐφίενται πάντα καὶ πρὸς αὐτὸν κατευθύνονται πάντα· ὁ ἔσχατος ἄρα λόγος πάσης κινήσεως καὶ ζωῆς ἐστὶν ἡ Θεότης.

Ἡ πᾶσα φύσις ἀποτελεῖ ἄλυσιν ἀδιάρρηκτον ὄντων βαθμιαίως χωρούντων ἀπὸ τοῦ ἀτελεστέρου εἰς τὸ τελειότερον. Ἐν ἐκάστω ὄντι φύσει ὑπάρχει ἔρεσις πρὸς τὸ τελειότερον. Πάντα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ τελείου ἐφίενται φύσει.

Σύμπασα λοιπὸν ἢ κτίσις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τελείου ἐφιεμένη χωρεῖ πρὸς τὸ τελειότατον τῶν ὄντων, πρὸς αὐτὸ τὸ κάλλος, πρὸς αὐτὴν τὴν ἀγαθότητα, τὸν Θεόν, ἐπιζητεῖ ἀκαθέκτως τὴν τελείωσιν καὶ θέωσιν αὐτῆς.

Εἰς τοιοῦτον ὑπερουράνιον ὕψος ἀνῆλθεν ἡ Ἀττικὴ φιλοσοφία περωθεῖσα ὑπὸ τῶν φιλοσοφημάτων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐπὶ τοῦ ὕψους δὲ τούτου ἐδραία ἰσταμένη καὶ Θεῖον κάλλος ἀπαστρέπτουσα ἐφέλκεται πρὸς αὐτὴν τὰς ψυχὰς καὶ διανοίας πάντων τῶν αἰώνων, ὡς τὸ κινεῖν ἀκίνητον τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν κτίσιν σύμπασαν.

Μετὰ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ στενώτατα συνέχεται τὸ περὶ προνοίας τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ κόσμου ζήτημα.

Καὶ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ διδασκάλους ἔσχεν ἡ Ἀττικὴ φιλοσοφία τοὺς Μικρασιάτας φιλοσόφους, τοὺς Πυθαγορείους καὶ τὸν Ἀναξαγόραν·

διότι τῶν μὲν Πυθαγορείων ἀπόρρητον δόγμα ἦν, ὅτι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οἱ ἄνθρωποι φρουρούμεθα, ὅτι ἐπιμελεῖται ἡμῶν τὸ θεῖον καὶ ὅτι κτῆμα τοῦ Θεοῦ ἐσμεν καὶ ἐπομένως οὐ θεμιτὸν ἐστὶ τὸ ἀποκτινύναι ἑαυτὸν (Πλατ. Φαίδ. 62. Β.).

Τῆς δὲ διδασκαλίας τοῦ Ἀναξαγόρου ἀκόλουθόν ἐστὶν ὅτι ὁ τὸ σύμπαν διακοσμήσας καὶ τὰς γενέσεις τῶν ὄλων ποιήσας Θεὸς φροντίζει περὶ τοῦ ἀνθρώπου (Πλωτ. Ἀρεσκ. Α', Ζ', 5. Εὐσεβ. Εὐαγγελ. προπαρ. XIV, 16, 2.).

Β'.

Καὶ τὸ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ζήτημα, ὅπερ ἡ Ἀττικὴ φιλοσοφία ζωηροτάτης προσοχῆς ἤξιωσε καὶ φιλοσοφικῶς ἠμπέδωσε, Μικρασιᾶται φιλόσοφοι παρεσκευάσαν.

Οἱ Πυθαγόρειοι ἐδίδασκον ὅτι ἡ ψυχὴ ἐξ ὑψηλοτέρου βίου ἐξέπεσε καὶ πρὸς τιμωρίαν συνέζευκται τῷ σώματι καὶ ἐστὶν ἐν αὐτῷ ὡς ἐν μνήματι τεθαμμένη. Ἦν δ' ἀπολιποῦσα τὸ σῶμα εἰς αἰθέρ' ἐλεύθερον ἔλθῃ, ἔσται ἀθάνατος, Θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητὴ. Ἀλλὰ τῆς εὐτυχίας ταύτης μέτοχοι αἱ ψυχαὶ γίνονται, ἐὰν καλῶς καὶ εὐσεβῶς ἐνταῦθα διαβιώσωσιν, εἰ δὲ μή, πλείοσι καὶ μείζοσι λύμαις ἐμπίπτουσι μεταβαλλόμεναι εἰς ἄλλα γένη ζώων ἢ ἐξαφανιζόμεναι τέλος εἰς τὸν Τάρταρον, ὅταν ἀδιόρθωτοι μείνωσιν.

Ταῦτα, εἰ καὶ διαπίπτουσι ὡς πρὸς τὴν δοξασίαν τῶν μετενσωματώσεων, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν συνομολογοῦσιν ἀθάνατον μετὰ τὴν ζωὴν ταύτην καὶ δίκας ὑπέχουσιν τῶν πλημμελημάτων.

Ὁ Ἀλκμέων ἔλεγεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι διὰ τοῦτο ἀπόλλυνται, διότι οὐ δύνανται τὴν ἀρχὴν τῷ τέλει προσάψαι, ἢ ψυχὴ ὅμως αὐτῶν ἐστὶν ἀθάνατος, τὴν δ' ἀθανασίαν ἔχει διὰ τὸ εἶναι ἀκίνητος ὡς τὰ ἀθάνατα ὄντα (Ἀριστοτ. περὶ ψυχῆς I, 2. 403, α, 30).

Ὁ δὲ Κῶος ποιητῆς Ἐπίχαρμος ἐκήρυττεν ὅτι τῆς ψυχῆς ἢ κατοικία ἐστὶν ὁ οὐρανός, ὅτι ἢ ψυχὴ ὡσπερ συγκρίνεται τῷ σώματι οὕτω καὶ διακρίνεται αὐτοῦ καὶ ἀπέρχεται ὅθεν ἦλθε πάλιν «γὰ μὲν εἰς γᾶν, πνεῦμα δ' ἄνω». Διδάσκων δὲ τίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν τῶν πεπραγμένων προτρέπει τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀρετὴν καὶ εὐσεβίαν διαβεβαιῶν αὐτοὺς ὅτι «εὐσεβῆς βίος μέγιστον ἐφ' ὅσον θνητοῖσιν πέλει» καὶ ὅτι τῷ εὐσεβεῖ οὐδὲν κακὸν δύναται νὰ ἐπενέγκῃ ὁ θάνατος· διότι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διαμένει ἐν οὐρανῷ.

Εὐσεβὴς νόφ· πεφυκῶς οὐ πάθοις κ' οὐδὲν καιὸν
καθ' ἑσθ' ἄνω τὸ πνεῦμα διαμενεῖ κατ' οὐρανόν.
Οὐδὲν ἐκφεύγει τὸ θεῖον· τοῦτο γινώσκειν τυ δεῖ·
αὐτὸς ἐσθ' ἄμων ἐπόπτας, ἀδυνατεῖ δ' οὐδὲν θεός.
(Mullach Fragm. I, σελ. 146 στιχ. 295—298. 306.)

Ὁ δὲ Ἡράκλειτος διδάσκει ὅτι αἱ ψυχαὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ σῶμα ἐξ ὑψηλοτέρου τινὸς βίου,

μετὰ δὲ τὸν θάνατον ἐπανέρχονται εἰς καθαρώτερον βίον ὡς δαίμονες, ἐὰν γένωνται τούτου ἄξια κατὰ τὸν ἐπίγειον αὐτῶν βίον, εἰ δὲ μή, ἀναμένει αὐτὰς ὁ Ἄδης. Ὅθεν ἀναφωνεῖ «ἄνθρωπος μὲν εἰ ἀποθανόντας ἄσσο οὐκ ἔλπονται οὐδ' ἐδοκέουσι».

Ἄλλαχοῦ πάλιν παρέχει μεγίστας ἐλπίδας τοῖς ἐν πολέμοις ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐνδόξως πεσοῦσι

«Μόροι γὰρ μέζονες, λέγει, μέζονας μοίρας λαγχάνουσιν— Ἀρηιφάτους οἱ θεοὶ τιμῶσι καὶ οἱ ἄνθρωποι»

Τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖ ὁ Ἡράκλειτος μοῖραν τοῦ ἀθανάτου Θεοῦ καὶ ὀνομάζει τοὺς μὲν ἀνθρώπους θνητοὺς θεοῦ καθ' ὅσον ἐν αὐτοῖς τὸ θεῖον προσκαίρως μόνον ὑπάρχει, τοὺς δὲ θεοὺς ἀθανάτους ἀνθρώπους, διότι ἢ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεῖα μοῖρα ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς αἰωνίως.

Mul. Fragm. philos. Ἡρακλ. Ἀπόσπ. 60.

Ὁ δὲ Ἀναξαγόρας ἐρωτώμενος «οὐ μέλλει σοι περὶ τῆς πατρίδος; εὐφῆμει, ἔφη, ἐμοὶ καὶ σφόδρα τῆς πατρίδος μέλει, δείξας τὸν οὐρανόν», ἐμφαίνων οὕτως ὅτι τὸν οὐρανὸν ἐθεώρει ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου πατρίδα καὶ ὅτι πᾶσαν φροντίδα περὶ τῆς οὐρανόου πατρίδος ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει νὰ ἔχη.

Ἐδείξε δὲ ὄντως διὰ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ὁ Ἀναξαγόρας, ὅτι ἄλλου κόσμου πολίτης ἦν καὶ ἄλλου κόσμου ὑψηλοτέρου ἀληθείας ἐκόμιζεν.

Οὐ μόνον δ' ἐκ τῆς περὶ κ σμοποιοῦ νοῦ θεωρίας αὐτοῦ ἔπεται ὅτι ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ ἐστὶν ἀθάνατος, ἀλλὰ καὶ διαρρήθην ἐδίδασκεν ὅτι αἱ ψυχαι τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν ἀνωτέρας φύσεως, διότι κατάγονται ἐκ τοῦ αἰθέρος (*). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Εὐριπίδης λέγει (**) ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ ἐξ αἰθερίου καταγομένη γονῆς ἐπιστρέφει πάλιν μετὰ θάνατον εἰς τὸν αἶθέρα, τὸ δὲ σῶμα εἰς τὴν γῆν, ὅθεν καὶ ἀπετελέσθη.

Γαῖα μεγίστη καὶ Διὸς Λιθὸν,
ὁ μὲν ἀνθρώπων καὶ θεῶν γενέτωρ,
ἢ δὲ ὑγροδόλους σταγόνας νοτίας,
παραδεξαμένη τίκτει θνητούς.

Χωρεῖ δ' ὀπίσω
τὰ μὲν ἐκ γαίης φῦντ' εἰς γαῖαν,
τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου βλαστόντα γονῆς
εἰς οὐράνιον πάλιν ἦλθε πόλιν.

Οὕτω παρασκευασθεῖσα ἡ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διδασκαλία κατέστη ἄρθρον πίστεως ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Σωκράτους, ἐστηρίχθη δὲ καὶ ἡμπεδώθη φιλοσοφικῶς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν οὕτως ἀδια-

(*) Eirhnaizos adv. haer. II, 12, 2. Anaxagoras dogmatizavit, facta animalia decidentibus a celo in terram seminibus.

(**) Χρυσιπ. Ἀποσπ. 836.

σείστως, ὥστε πάντες οἱ μετὰ ταῦτα ἐπαναπαύουσι τὴν ψυχὴν αὐτῶν περὶ τοῦ φλογερωτάτου τούτου ζητήματος ἐπὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἀποδείξεων τῆς Ἀττικῆς φιλοσοφίας οὐδὲν δὲ ἰσχυρότερον ἐπιχείρημα ἐδυνήθησαν νὰ προσθῶσιν οἱ μετὰ ταῦτα φιλοσοφήσαντες.

Γ'.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὕψωσεν ὁ ἄνθρωπος τὰ ὄμματα πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ περιέστρεψε τὰ βλέμματα κύκλῳ πρὸς τὴν περικυκλοῦσαν αὐτὸν φύσιν ἐπληρώθη θαυμασμοῦ καὶ ἀπορίας καὶ προέβαλεν ἑαυτῷ τὸ ἐρώτημα :

Πῶς ἐγένετο ὁ μέγας, ὁ πάγκαλος, ὁ θαυμαστός οὗτος κόσμος; Τίσιν ἀνάγκαις ὑφίσταται καὶ τίς ἡ ἀναμένουσα αὐτὸν τύχη;

Πότερον, ὁ κόσμος ἐστὶ τυφλῆς τύχης ἄσκοπον προῖόν ἢ προεσκευασμένης σκοπιμότητος ἀποτελεσμα; Ἐγενήθη καὶ ὑφίσταται καὶ χωρεῖ τὴν αἰδίον αὐτοῦ πορείαν, διότι μόρια τῆς ὕλης ἀσκόπως κινούμενα συναντῶνται, συνδυάζονται, ἐνοῦνται τυχαίως κατὰ ποικίλους τρόπους καὶ παράγουσι τὰ ὄντα καὶ τὴν πορείαν τοῦ κόσμου, ἡμεῖς δὲ οἱ ἄνθρωποι κατ' ἀναλογίαν τῶν ἡμετέρων ἔργων κρίνοντες εὐρίσκομεν αὐτὴν σκοπιμὸν ἢ μήπως συμβαίνει ὅπως τὸ ἀνάπαλιν, ἤτοι ὁ κόσμος καὶ ἡ πορεία αὐτοῦ ἐστὶ προῖόν νοῦ τινος, φρονήσεώς τινος πανσόφου καὶ παγκρατοῦς, σκο-

πίμως ἐνεργούσης ; Καί, ἵνα φιλοσοφικῶς δια-
τυπώσωμεν τὸ πρόβλημα, πότερον μ η χ α ν ι-
κ ὡς πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ ὁ κόσμος ἢ τελο-
λογικῶς ;

Τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἔχει μόνον θεωρητι-
κὴν σπουδαιότητα μεγίστην, τὴν λύσιν αὐτοῦ
δὲν ἀπαιτεῖ δῆλα δὴ μόνον ἢ λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου
φύσις, ἥτις δὲν δύναται ν' ἀναπαυθῆ, ἂν μὴ μά-
θῃ τὸν ἔσχατον τῶν ὄντων λόγον, ἀλλὰ καὶ
πρακτικὴν σημασίαν σπουδαιοτάτην, διότι ὁ ἄν-
θρωπος θέλει νὰ μάθῃ τὸ παρελθὸν αὐτοῦ, τὸν λό-
γον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ καὶ τὴν ἀναμένουσαν
αὐτὸν τύχην. Ἐντεῦθεν πηγάζει καὶ ἡ ψυχικὴ ἀ-
νησυχία καὶ ταραχὴ, μεθ' ἧς παρακολουθεῖ πάν-
τοτε ταῖς περὶ τοῦ προβλήματος τούτου φιλοσο-
φικαῖς συζητήσεσιν.

Τῆς Ἀττικῆς φιλοσοφίας κατόρθωμά ἐστιν,
ὅτι ἀκριβεῖς τρυτάνη σταθμήσασα τὰ ἐπιχειρήματα
τῆς τε μηχανικῆς καὶ τελολογικῆς τοῦ κόσμου
ἐρμηνείας, καὶ αὕτη δὲ πολλοὺς ἄλλους λόγους
εἰς ἑκατέρας τὴν πλάστιγγα προσθεῖσα εὔρε πλεῖ-
στον βαρύνουσαν τὴν τῆς τελολογίας· διὸ καὶ
ἀπερήγατο ὅτι αὕτη μόνη δύναται νὰ παράσχῃ
τῷ λογικῷ ἀνθρώπῳ ἐρμηνείαν τοῦ κόσμου τὴν
λογικὴν αὐτοῦ φύσιν κατὰ πάντα ἱκανοποιούσαν
καὶ ἀναπαύουσαν. Οὕτω δὲ προέγραψεν ἡ Ἀτ-
τικὴ φιλοσοφία τὴν πορείαν εἰς τὴν ἐπιστήμην,
παρέσχε τὴν γαλήνην εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώ-

που, ἔθηκεν ἐδραῖα τὰ θεμέλια τῆς θρησκείας
καὶ τῆς ἠθικῆς, ἐφαίδρυνε τὸν βίον ἐγκατοικίσασα
αὐτῷ τὰς καλλίστας ἐλπίδας, ὑπέδειξε τὴν μόνην
ἀληθῆ ὁδὸν πρὸς ἐξήγησιν τοῦ κόσμου, ἣν ἀπέ-
δειξαν ἀληθῆ αἱ ἐπανειλημμένα καὶ μετὰ μεί-
ζονος ἐκάστοτε σθένους γενόμενα πρὸς μηχανι-
κὴν τοῦ κόσμου ἐρμηνείαν ἀπόπειραι τῆς μηχανι-
κῆς θεωρίας, ἀπὸ τοῦ Ἐπικούρου καὶ τοῦ Λου-
κρητίου μέχρι τοῦ Γασένδου καὶ τοῦ Ὠββεσίου,
τοῦ Καρτεσίου καὶ Σπινόζου καὶ Δαρβίνου.

Ἀλλὰ τὴν ὁδὸν ταύτην εἰς τὴν φιλοσοφίαν
τῆς Ἀττικῆς ἀνέφξεν ἰσχυρὰ φιλοσοφικὴ τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας διάνοια, Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζο-
μένιος.

Ὁ οὕτως εὐτάκτως, εἶπεν ὁ Ἀναξαγόρας, οὐ-
τως ἄρμονικῶς, οὕτω σκοπίμως κινούμενος κό-
σμος ἀδύνατόν ἐστι νὰ ἦ τυφλῆς τύχης ἔρ-
γον. Τῆς τύχης τὰ προϊόντα τυχαῖα καὶ οὐ
σκοπίμα δύνανται νὰ ὦσιν. Οὕτω δὲ σπουδαῖον
πρᾶγμα, οἷόν ἐστιν ἢ τοῦ κόσμου σκοπίμος δια-
κόσμησις, δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀπονείμωμεν τῇ
τυφλῇ τύχῃ. Ἐὰν τὰ σκοπίμα τῶν ζῶων καὶ τῶν
ἀνθρώπων ἔργα εἰσὶ προϊόντα σκοπίμως ἐνεργούν-
τος νοῦ, πολλῶ ἔτι μᾶλλον θὰ ὑπάρχῃ ἔργον νοῦ
πανσόφου καὶ πανσθενοῦς ὁ μέγας τὴν δύναμιν
καὶ θαυμαστός τὸ κάλλος, τὴν τάξιν καὶ τὴν
ἄρμονίαν κόσμος οὗτος.

Νοῦς ἐστὶν ἄρα ὁ διακοσμήσας τὸ πᾶν.

Δ'.

Καὶ ἐν ταῖς πολιτικαῖς σκέψεσιν ἡ Μικρὰ Ἀσία ἐγένετο ὁδηγὸς τῆς πόλεως ταύτης.

Πᾶσα ἡ τοῦ Ὀμήρου ποίησις ἐστὶ διδασκαλία ὁμοιοῦς μὲν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους ἔγχρας δὲ πρὸς τοὺς βαρβάρους, ἐστὶ ζωηρὰ παρὰ τὰς τῶν κακῶν τῆς διχονοίας καὶ τῆς ἀναρχίας ἅμα δὲ καὶ τῆς δεσποτικῆς ὕβρεως καὶ εἰσήγγησις πολιτεύματος συμμαχικοῦ ὑπὸ ἓνα πρόεδρον κυρανεύοντα, ἐν ᾧ πάντα ἐκ κοινῆς συσκέψεως καὶ βουλῆς καὶ προσηκούσης πρὸς ἀλλήλους ἐκτιμήσεως ὀφείλουσι νὰ πράττωνται.

Τὸ πολίτευμα τοῦτο ἐφήρμοσαν οἱ Μικρασιάται κατὰ συμβουλήν τοῦ κορυφαίου τῶν ἑπτὰ σοφῶν τοῦ κόσμου καὶ πρώτου τῆν ὁδὸν εἰς τὸ φιλοσοφεῖν διανοίξαντος Θαλοῦ τοῦ Μιλησίου, ὅστις τὸν ἐκ Περσίας κίνδυνον προβλέπων συνέστησε ταῖς Ἴωνικαῖς πόλεσι ν' ἀποτελέσωσι κοινὸν βουλευτήριον τηροῦσαι μὲν τὴν ἑαυτῆς ἐλευθερίαν ἐκάστη καὶ τὰ ἑαυτῆς ἐλευθέρως πράττουσα, βουλευομένη δὲ κοινῇ μετὰ τῶν ἄλλων ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς ὁμοσπονδίας.

Διὰ δὲ τῆς Ἴωνικῆς καλουμένης ἐπαναστάσεως εἰσηγήσαντο τοῖς ἐνταῦθα οἱ Μικρασιάται τὴν ἑνωσιν πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἰδρυσιν ἐνιαίου κράτους χώρας πλουσίας καὶ εὐρείας καρπούμενου.

Ἡ ἔννοια αὐτὴ ὠρίμασεν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἀναξαγόρου Περικλέους. Ὁ ὑψηλόνους οὗτος πολιτικὸς ἀνὴρ ἐμπλησθεὶς τῆς μεγαλοπρεποῦς περὶ νοῦ θεωρίας τοῦ Ἀναξαγόρου ἔλαβεν ὄγκον καὶ φρόνημα πολιτικὸν ἐμβριθέστερον, ὅπως τε μετεωρισθεὶς καὶ συνεξαρθεὶς ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν θεωρίαν τοῦ διδασκάλου ἐν τῇ πολιτικῇ. Ὡσπερ κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν εἰς νοῦς πάνσοφος καὶ πανσθενὴς διεκόσμησε καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμον, οὕτω καὶ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον μία κατὰ τὸν Περικλέα σοφὴ καὶ κραταιὰ ἀρχή, ἡ τῶν Ἀθηναίων, ἔπρεπε νὰ διευθύνῃ.

Τὸ διὰ τὸν ἀπροσδόκητον θάνατον τοῦ μεγαλοπράγμονος πρωτοῦ ἀποτυχῶν ἐγχείρημα ἀνέλαβεν ὕστερον νὰ πραγματώσῃ ὁ Ἀγησίλαος, ἀλλὰ παρὰ πάσας τὰς ἐνδόξους αὐτοῦ ἐπιτυχίας ἀπεδείχθη ὅτι ἡ Σπάρτη δὲν εἶχεν ἰκανὴν πρὸς τοῦτο τὴν δύναμιν.

Τὸ μέγα ἔργον ἐπεφυλάχθη τῷ μαθητῇ τοῦ Ἀριστοτέλους, τῷ φιλοσοφωτάτῳ τῆς Μακεδονίας βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ, τῷ συγκεντρώσαντι ἐν μὲν τῇ εὐρείᾳ αὐτοῦ διανοίᾳ πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ ψυχῇ τὴν ἀνδρείαν καὶ δραστηριότητα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὁ Ἀλέξανδρος ζῶσαν ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὴν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἀριστοτέλους παρασταθεῖσαν μεγαλοπρεπῆ εἰκόνα παν-

τοδυναμίῃ, πανσόφου καὶ παναγάθου ἀρχῆς, διευθυνούσης τὸ σύμπαν διὰ τοῦ κάλλους καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτῆς, ἐπεχείρησε νὰ ἰδρύσῃ κασμοκράτειραν ἀρχὴν, τὸν πάνσοφον καὶ πάγκαλον Ἑλληνισμόν, ἵνα διὰ τοῦ κάλλους καὶ τῆς σοφίας καὶ φιλάνθρωπίας καὶ ἐλευθερίας διευθύνῃ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν τελείωσιν καὶ εὐδαιμονίαν.

Γινώσχετε πῶς διηγεῖται ἡ ἱστορία τὰ ποτελέσματα τοῦ ἐγχειρήματος τοῦ μεγάλου Ἑλλήνος. Ἀλεξάνδρου, λέγει, τὴν Ἀσίαν ἐξημεροῦντος, Ὅμηρος ἦν ἀνάγνωσμα καὶ Περσῶν καὶ Σουσιανῶν καὶ Γεδρωσίων παῖδες τὰς Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους τραγωδίας ἤδον. Ὁ Ἀλεξάνδρος κατέσπειρε τὴν Ἀσίαν Ἑλληνικαῖς πόλεσι, μυρία γένη καὶ φύσεις ἀνημέρους καὶ θηριώδεις μετέβαλεν. Εἰς τὸ αὐτὸ συνενεγκῶν τὰ πανταχόθεν ὥσπερ ἐν κρατῆρι φιλοτησίῳ ἔμιξε τοὺς βίους καὶ τὰ ἦθη καὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς διαίτας καὶ πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην προσέταξε νὰ θεωρῶσι πάντες, συγγενεῖς δὲ τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλοφύλους δὲ τοὺς πονηροὺς, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν καὶ βαρβαρικὸν νὰ μὴ συμπεραίνωσιν ἐκ τῆς γλαμύδος, μηδ' ἐκ τῆς πέλτης, μηδ' ἐκ τοῦ ἀκινάκου, μηδ' ἐκ τοῦ κάνδου, ἀλλὰ τοῦ μὲν Ἑλληνικοῦ γνώρισμα νὰ θεωρῆται ἡ ἀρετὴ, τοῦ δὲ βαρβαρικοῦ ἡ κακία.

Ὁ Ἀλεξάνδρος ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ τὰ ἐπὶ

γῆς ἐνὸς λόγου ὑπήκοα καὶ μιᾶς πολιτείας, ἅπαντες δὲ οἱ ἄνθρωποι ἓνα δῆμον ν' ἀποτελῶσιν.

Ὁ Ἀλεξάνδρος, λέγει ὁ Πλούταρχος, κοινὸς ἦχε Θεὸν ἀρμολογῆς καὶ διαλλακτικῆς τῶν ὄλων, εἰ μὴ ὁ δεῦρο καταπέμφας τὴν Ἀλεξάνδρου ψυχὴν Θεὸς ταχέως αὐτὴν ἀνεκάλει, εἰς νόμος ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους θὰ ἐπέβλεπε καὶ πρὸς ἐν δίκαιον ὡς πρὸς κοινὸν φῶς θὰ διωκοῦντο. Νῦν δὲ τῆς γῆς ἀνήλιον μέρος ἔμεινεν ὅσον Ἀλεξάνδρον οὐκ εἶδεν.

Ὡς δ' ἐν τούτοις οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἡ Μικρασιατικὴ φιλοσοφία κατέβαλε τὰ θεμέλια τῆς Ἀστικῆς φιλοσοφίας.

Ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ ἔθηκε βεβαίας καὶ εὐρείας τὰς βάσεις τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν ἢ ἡμετέρα πατρίς Μικρὰ Ἀσία, οὐδέποτε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διέλειπε παρέχουσα λαμπροὺς καὶ σοφοὺς ἀρχιτέκτονας, προάγοντας τὸ θαυμάσιον αὐτῶν οἰκοδόμημα. Τῶν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὸ ὄνομα φιλοσοφικῶν Σχολῶν γνωστῶν φάρων τῆς σοφίας ἐλαιοχύτας καὶ μελητάς Μικρασιάτας πάλιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐφίστασαν αἱ Ἀθηναὶ τὴν πατρῴζουσαν αὐτῶν δεξιότητα, τὸν πρὸς ζήτησιν τῆς ἀληθείας ἐνθουσιασμόν, τὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα βαθεῖαν ἀγάπην καὶ τὴν ἐθελουσίαν ὑπὲρ τῆς ἀνυψώσεως καὶ τελειώσεως αὐτῶν, τὴν ἀπροκατάληπτον καὶ ἀνεπηρέαστον

ὅλως φιλοσοφικὴν διανόησιν τιμῶσαι τε καὶ θαυμάζουσαι.

Μακρὸν θὰ ἀπήγγελλον κατάλογον ἐνδόξων ὀνομάτων, ἐὰν ἤθελον νὰ καταριθμήσω τοὺς ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας Σχολάρχας καὶ ἱεροφάντας τῶν δύο μεγίστων φάρων, τῆς Ἀκαδημείας καὶ τοῦ Περιπάτου, οἵτινες ὡς νοητοὶ ἥλιοι ἐμεσουράνου ἐν τῷ διανοητικῷ στερεώματι ἐπὶ δύο χιλιάδας ἐτῶν, καὶ ὧν ὁ ἰσχυρὸς καὶ θελκτικὸς καταυγασμὸς πάντα ἄλλον ὅπουδῆποτε ὑπὸ τὴν οὐρανίαν ἀψίδα ὑφίστάμενον λύχνον φυσικῆς ἢ θρησκευτικῆς καὶ βιοτικῆς σοφίας ἐπεσκίασε καὶ τοῦτ' αὐτὸ σκότος ἀπέδειξεν.

Τί δὲ εἶπω περὶ τῆς Στοᾶς, τῆς φιλανθρωπικοῦ, τῆς θρησκευτικωτάτης, τῆς πρὸ Χριστοῦ χριστιανικωτάτης Στοᾶς; Μὴ δὲν ὑπῆρξεν ἴδρυμα τοῦ Μεγάλου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τέκνου Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως; Μὴ ὁ διάδοχος αὐτοῦ, ὁ τὸν Θεὸν οὕτως εὐσεβῶς ὑμνήσας Κλεάνθης δὲν ἦτο τέκνον τῆς Τρωικῆς Ἀσσοῦ; Μὴ δὲν εἶχε τὴν Μικρὰν Ἀσίαν πατρίδα σύμπασι σχεδὸν ὁ χορὸς τῶν κηρύκων τούτων τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, τῆς θείας προνοίας, τῆς ἀνταποδόσεως, τῆς καθαρᾶς ἠθικῆς, τῆς ἀπαραιτήτου ὑπὲρ τοῦ πλησίον ἐθελουσίας, τῶν ἱερέων τῆς συνειδήσεως, ὡς ὠνόμασαν αὐτοὺς οἱ νεώτεροι, τῶν συμβούλων καὶ διδασκάλων τῶν βασιλείων καὶ μεγιστάνων, τῶν πάντα πόνον καὶ μόχθον φαι-

δρῶς καὶ ἐνθουσιωδῶς ἀναλαμβάνοντων, ὅπως πάντως τινὰς σώσωσι, τῶν πειθόντων τοὺς βασιλεῖς καὶ δυνάστας ἵνα ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος ἀποτιθῶνται τοὺς ἑαυτῶν θρόνους καὶ γίνωνται διαπύσιοι κήρυκες τῆς ἰσηγορίας καὶ ἰσοτιμίας τῶν ἀνθρώπων, τῶν διὰ τῶν βαθυτάτην φιλανθρωπίαν καὶ εὐσέβειαν ἀποπνεόντων διδαγμάτων αὐτῶν ἀληθεῖς δημαγωγούς, ἧτοι προστάτας καὶ προβιβαστὰς τῆς εὐημερίας τῶν λαῶν, ἀναδεικνύοντων;

Τί εἶπω, λέγω, περὶ τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας, ἧτις ἀνέδειξε βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας τοιοῦτους, ἐξ οἶων καὶ μόνων ἐξήρτησεν ὁ θεῖος Πλάτων τὴν παύλαν τῶν κακῶν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει;

Μὴ ὅλη σχεδὸν ἡ χρυσῆ σειρὰ τῶν μεγάλων σχολαρχῶν καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων αὐτῆς πρωτοστατῶν, μὴ τοι δὲν ἦσαν πάντες Μικρασιάται;

Καὶ ἀφ' οὗ λοιπὸν τοὺς στεροτάτους θεμελίους λίθους προσήνεγκεν ἡ Μικρὰ Ἀσία εἰς θεμελίωσιν τοῦ ἀφθίτου μεγαλείου τῆς πόλεως ταύτης, καὶ ἀρχιτέκτονας σοφοὺς καὶ ἐργάτας δεξιούς πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ἀποτέλεσιν τοῦ οἰκοδομήματος πλείστους καὶ ἀρίστους αὐτῇ παρέσχεν.

Ἡ σοφὴ ἡμῶν πατρίς προδημιουργοῦσα τὸ μέλλον ἐφιλοτιμεῖτο νὰ κοσμήῃ καὶ νὰ λαμπρύνῃ διὰ τοῦ πολυτιμοτάτου αὐτῆς κόσμου, τῶν ἀρίστων αὐτῆς δυνάμεων καὶ χαρίτων τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἔπειτα ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἡ θεω-

ρητική και πρακτική ζωή συγκεντρωθεῖσα εἰς μίαν πανσθενῆ ἑξανθρωπιστικὴν δύναμιν, τὸν ἀγλαόμορφον καὶ θεοειδῆ Ἑλληνισμόν, ἔμελλε νὰ ἐμψυτευθῆ εἰς τὴν γενναίαν ψυχὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος νὰ διαδοθῆ καὶ ἐξαπλωθῆ ἀνά τὴν Ἀσίαν μὲν καὶ τὴν Ἀφρικὴν ἀμέσως, ἐμμέσως δὲ ἀνά σύμπαντα τὸν τότε κόσμον καὶ νὰ ἐξανθρωπίσῃ καὶ ἀνυψώσῃ τοὺς ἐν παντοίᾳ δουλείᾳ διατελοῦντας λαοὺς καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς ἱκανοὺς πρὸς κατανόησιν καὶ ἀποδοχὴν τοῦ ἀπὸ τῆς Γαλλιλαιᾶς κηρύγματος τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἴδού διατι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὅτε ἤκουσεν ὅτι Ἑλληνισταί, ἦτοι Ἑλληνικὴν μόρφωσιν ἔχοντες ἄνδρες, ἤθελον νὰ ἴδωσιν αὐτόν, ἀνεφώνησεν « ἤ γ γ ι κ ε ν ἡ ὤ ρ α ἱ ν α δ ο ξ α σ θ ῆ ὁ υἱ ὁ ς τ οῦ ἀ ν θ ρ ῶ π ο υ ».

Ἡ ἐν Ἀθήναις εἰς τὸ ἀκρότατον αὐτῆς σημείον ἐξικομένη Ἑλληνικὴ σοφία ἐγένετο παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν, ὁ δὲ χριστιανισμὸς ἐξημέρωσε καὶ διεπαιδαγώγησε τὸν νεώτερον κόσμον. Οὕτω δὲ αἱ μὲν Ἀθῆναι διεπαιδαγώγησαν τὴν ἀνθρωπότητα σύμπασαν, ἡ δὲ Μικρὰ Ἀσία τὰς Ἀθήνας.

Οὐ μόνον δὲ εἰς τὸ ἠθικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν τῶν Ἀθηνῶν μεγαλεῖον ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης καλλιτεχνικὸν καλλωπισμὸν αὐτῶν δὲν ἔμεινεν ἀσυντελής ἡ Μικρὰ Ἀσία. Πασίγνωστον ὑπάρχει ὅτι ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει φυλαττομένων συμμαχικῶν χρη-

μάτων, ἅπερ ὁ Περικλῆς μετέβαλεν εἰς τὸν πάγκalon καλλιτεχνικὸν κόσμον τῶν Ἀθηνῶν, οὐχὶ σμικρὰ μοῖρα κατεβλήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Τοιαύτη ἀπεδείχθη, φιλόμουσος ὁμήγουρις, ἡ Μικρὰ Ἀσία: ἀρίστη καὶ σταθερὰ παιδαγωγὸς τῆς πόλεως ταύτης, ἐνθουσιωδεδεσάτη συνεργάτις αὐτῆς εἰς ἀποτελεσιν τοῦ μεγάλου τῆς ἀνθρωπότητος παιδαγωγοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἱερομύστρια καὶ ἱεροφάντρια τῶν βαθυτάτων τῆς θεότητος μυστηρίων, ἀκάματος διδάσκαλος τῶν ὑψηλῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν, γενέτειρα τῆς φιλοσοφίας, ἐράστρια καὶ προβιδάστρια πάντων τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων.

Ἀλλὰ νῦν;

Νῦν, φιλόμουσος ὁμήγουρις, ἡ πυρσὸν σοφίας μέγαν τῷ κόσμῳ ἀνάψασα κεῖται ἐν βαθεῖ ἀμαθείας σκότει.

Ἡ τοὺς μεγάλους τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας κήρυκας ἀναδείξασα διατελεῖ ἔρμαιον μικρῶν καὶ εὐτελῶν προσηλυτιστῶν χάριν ἀνθρωπίνων σκοπῶν καὶ συμφερόντων σπαρασόντων αὐτὴν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἐκείνου, ὃν παρ' αὐτῆς ἔμαθον νὰ ψελλίζονται.

Ἡ τὰ ὕψιστα καὶ μελωδικώτατα ποιήσεως καὶ μουσικῆς παραδείγματα παρασχοῦσα διατελεῖ νῦν ἐν ἀμουσίᾳ καὶ ἀγροικίᾳ.

Ἡ τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὰ ὕψιστα τῶν δια-

νοημάτων καὶ δυνάμιν καὶ εὐκαμφίαν καὶ χάριν ἀπαράμιλλον χορηγήσασα ἀγνοεῖ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Οἱ συμπολιταὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τοῦ Ἐπικτήτου, Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Στράβωνος, τοῦ Λουκιανοῦ καὶ πλείστων ἄλλων χαριστάτων Ἑλλήνων συγγραφέων λαλοῦσι νῦν τὴν Ἀραβικὴν καὶ τὴν Τουρκικὴν καὶ τὴν Ἀρμενικὴν καὶ ἄλλας ξένας γλώσσας πλὴν τῆς ἰδίας Ἑλληνικῆς, ἣν οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἀνυπέβλητον γλωσσικὸν καλλιτέχνημα καὶ ἐπιτηδειότατον τῶν ὑψίστων διανοημάτων καὶ τῶν βαθυτάτων συναίσθημάτων ὄργανον κατέστησαν.

Οἱ ἱεροὶ αὐτῆς ἄμβωνες, ἀφ' ὧν κατεχεῖτο ἡ θεία μελωδία τῆς ὑψηλῆς εὐγλωττίας τῶν Βασιλείων καὶ Γρηγορίων καὶ Χρυσοστόμων εἰς νῦν βωβοὶ καὶ ἄφωνοι.

Ἡ τὴν καλλιτεχνίαν εἰς ἀπόσιτα κάλλους ὕψη τῇ ὑψηλῆσει καλλίστων εἰκόνων καὶ τῇ παροχῇ ἐξόχων προπλασμάτων ἐξάρασα εὐρίσκεται νῦν μέχρι δυσμορφίας παρεσχηματισμένη. Τηλικαύτην ἐπήνεγκον τὴν μεταβολὴν μακραιῶνες πολιτικά καὶ θρησκευτικά φυλετικά καταγίδες.

Ἐρρικνώθη τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτῆς σχῆμα, ἐρρυτιδῶθη τὸ φαιδρὸν πρόσωπον, ἐταπεινώθη τὸ ἐπηρμένον μέτωπον, ἐκάμφθη ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν παθημάτων καὶ ἐκυρτώθη τὸ εὐθυτενὲς καὶ ὀρθῶς βαδίζον σῶμα, ἔκλινε πρὸς τὰ κάτω ἡ

πρὸς τὰ ἄνω καὶ κύκλω μετ' εὐστροφίας κινουμένη κεφαλὴ, ἐθολώθη τὸ διαυγὲς ὄμμα καὶ βλέπει νῦν πρὸς τὴν γῆν κάτω τὸ εἰθισμένον ἢ ἀτενίζῃ ἐλευθέρως καὶ ἀπροκαταλήπτως τὸ σύμπαν, νὰ θεωρῇ διατριβῆς τόπον τὸν οὐρανόν, νὰ ἐμβαθύνῃ καὶ διορθῇ καὶ τὰ πέρα τοῦ ὄρατου κόσμου. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν γλῶσσαν αὐτῆς, δι' ἧς τὰ θειότατα διανοήματα δι' ἀρμονικωτάτων φθόγγων περιέβαλε, τὴν γλῶσσαν τοῦ Ὀμήρου, τῆς Σαπφούς καὶ τοῦ Ἀλκαίου, τὴν γλῶσσαν τοῦ Ξενοφάνους, τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου, τὴν γλῶσσαν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τὴν γλῶσσαν τοῦ Βασιλείου τῶν Γρηγορίων καὶ τοῦ Χρυσοστόμου, τὴν γλῶσσαν, εἰς ἣν ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ νεῦρα καὶ κάλλος καὶ συμμετρίαν καὶ ἀρμονίαν τὴν καλλίστην ἐπόρισε, καὶ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν ἀπέμαθε καὶ βάρβαρα νῦν καὶ ἄρρυθμα καὶ κακόφωνα φθέγγεται.

Ἄλλ' ἡ ψυχὴ αὐτῆς διατελεῖ ἔτι ἔμπλεος τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς μεγαλείου καὶ μετὰ δακρύων ἐκ καιομένης καρδίας εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνερχομένων ἐνθυμεῖται τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς μετὰ τῆς πόλεως τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς ἐνδοξον ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους συνεργασίαν. Ὑπὸ τῶν μεγάλων δ' ἀναγκῶν καὶ τῶν δεινῶν κινδύνων τοῦ παρόντος συνεχομένη προσέρχεται αὐτῇ νῦν ὡς ποτε Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντου εἰς τὸ τῶν Ἀθη-

ναίων στρατόπεδον καὶ φωνὴν ἱκετευτικὴν αἰρουσα
ποτνιαῖται :

ὦ Ἀθηναί, μὴ ἐπιλανθάνεσθε ἐμοῦ τῆς ἐσ-
χάτοις δυσκληρήμασι περιπεσοῦσης ἀρχαίας ὑμῶν
συνεργάτιδος. Μνήσθητε τῆς τὰ θεμέλια τοῦ
ἱστορικοῦ ὑμῶν μεγαλείου καταβαλούσης καὶ εἰς
ἀποτέλεσιν αὐτοῦ τὰς πολυτιμοτάτας ὑπηρεσίας
προσενεγκούσης Μικρᾶς Ἀσίας. Μνήσθητε τῆς
ἀόκνου μου προθυμίας καὶ μὴ ὀκνεῖτε πρὸς ἀντα-
πόδοσιν.

Μὴ ἀνέχεσθε νὰ ψάλλωσι βαρυθυμοῦντα καὶ
δακρυζέοντα τὰ γλυκερά μου τέκνα.

Σ' ἐρείπια μαῦρα σ' ἀφῆκαν θαμιμένα
Καὶ σ' ἔχουν ξεχάσει δικοὶ σου καὶ ξένοι
χωρὶς καρδιά.

UNIVERSITÀ
DI TORINO